

Original Research

Intellectual Property in the Face of Generative AI: A Review of the Legal Foundations of Protection

Alireza Ghorbani Ziksari¹, Amin Najafian^{2*}, Fatemeh Shadhan³

1 Student of Master's Degree in Private Law, Department of Law, Ahrar Institute of Higher Education, Rasht, Iran.

2 Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Humanities, Shahid Mahallati Islamic Sciences University, Qom, Iran.

3 Faculty Member in Public International Law, Department of Law, Faculty of Humanities, University of Baghdad, Baghdad, Iraq.

Article ID: ahrar-53266

<p>Received: January 12 ,2025</p> <p>Accepted: March 21 , 2025</p> <p>Available online: March 21 , 2025</p> <p>Keywords: Intellectual Property, Generative AI, Copyright, Legal Review, Authorship, Originality of Work.</p> <p>Main Subjects: Intellectual Property Rights</p>	<p>Abstract</p> <p>With the rapid advancement of generative AI technologies, traditional intellectual property (IP) systems face unprecedented and significant challenges. Works produced by these systems, often created without direct human intervention or conscious creativity, have generated ambiguities regarding the determination of authorship, the originality of the work, and the scope of legal protection. The significance of this issue has become increasingly apparent, given the swift growth of the technology and its widespread application in content creation and scientific and industrial innovation. This study aims to examine the dimensions of intellectual property in the face of generative AI and to review the legal foundations concerning the protection of such works. The research methodology is analytical, descriptive, and comparative. Data were gathered through a review of domestic and foreign literature, scientific articles, conference papers, and legal documents, and were then analyzed using a conceptual framework. The findings indicate that traditional IP systems, particularly in the realms of copyright and patent law, are ineffective when confronted with autonomous AI-generated works. Works produced without human intervention typically do not qualify for legal protection, and traditional criteria of authorship and originality require redefinition. Furthermore, the necessity of establishing a clear legal framework for attributing rights and defining the scope of protection has been highlighted, alongside the need for comparative policy-making and alignment with emerging technologies. The study emphasizes the importance of creating a specific legal framework for generative AI works, redefining key IP concepts, and designing a hybrid or conditional legal system. This research provides the necessary groundwork for developing future legal policies and research in the fields of intellectual property and artificial intelligence.</p>
--	--

*Corresponding Author: Amin Najafian

Address: Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Humanities, Shahid Mahallati Islamic Sciences University, Qom, Iran.

Email: a.najafian@gmail.ir

Extended Abstract

1. Introduction

In recent years, rapid advancements in artificial intelligence (AI) technology, particularly the emergence of generative AI systems capable of independently producing written, visual, musical, software, and even hybrid content, have garnered widespread attention from researchers, policymakers, and legal systems. These systems are not only able to generate vast volumes of content in a short timeframe, but they also possess the capacity to mimic and recombine styles and data, foster new innovations, and deliver diverse and unique works without direct human intervention. Such capabilities have significantly blurred the traditional boundaries between human creativity and machine generation, raising fundamental questions regarding the nature, scope, and extent of intellectual property rights protections.

2. Theoretical Framework

The significance of this issue has become even clearer given the increasing infiltration of AI into creative industries, scientific research, and technological innovation, thereby amplifying the necessity of rethinking existing legal systems. Traditional intellectual property systems, including copyright, patent rights, and related rights, are primarily founded on concepts such as the human creator, originality of work, mental creativity, and the objectives of legal protection. These frameworks presume that an intellectual work is the product of human effort, initiative, and creativity, and legal protection is intended to encourage innovation, promote creativity, and safeguard the interests of human originators.

3. Methodology

The research method was of an analytical-descriptive and comparative type. This means that the necessary data and information were gathered through the review of domestic and international scientific articles and legal documents, and the current situation was examined.

4. Results & Discussion

This study was conducted to examine the status of intellectual property in the context of generative AI and the necessity of revising the legal foundations of protection. In this regard, by systematically reviewing the domestic and international research background, the most significant challenges, ambiguities, and theoretical and legal gaps related to the protection of works generated by AI systems were identified. Subsequently, focusing on key concepts such as authorship, originality of the work, scope of protection, and attribution of rights, the relationship between traditional intellectual property structures and the independent outputs of these systems was analyzed.

5. Conclusions & Suggestions

The research results indicate that traditional intellectual property systems, particularly in the domain of copyright, are unable to effectively address works generated independently by generative AI and require conceptual and legislative revision. It was also determined that works lacking meaningful human intervention are generally excluded from legal protection; if protection is granted, the human role in the

creative process must be clearly defined. Furthermore, the concepts of originality and human authorship necessitate redefinition within the framework of legal policy. Based on these findings, the study proposes the formulation of explicit regulations for AI-generated works, the redefinition of authorship and originality criteria, the establishment of a hybrid or conditional legal system, and the utilization of international comparative experiences as primary solutions. Overall, this research provides a scientific framework for reforming the legal foundations of AI-generated work protection in the future.

مالکیت فکری در مواجهه با هوش مصنوعی مولد: بازنگری در مبانی حقوقی حمایت

علیرضا قربانی زیکساری^۱، امین نجفیان^{۲*}، فاطمه شدهان^۳

۱ دانشجوی کارشناس ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی احرار، رشت، ایران.

۲ استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علوم اسلامی شهید محلاتی، قم، ایران.

۳ عضو هیات علمی حقوق بین الملل عمومی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بغداد، بغداد، عراق

کد مقاله: ahrar-53266	
<p>چکیده</p> <p>با پیشرفت سریع فناوری‌های هوش مصنوعی مولد، نظام‌های سنتی مالکیت فکری با چالش‌های جدی و بی‌سابقه‌ای مواجه شده‌اند. آثار تولیدشده توسط این سامانه‌ها، که اغلب بدون دخالت مستقیم و خلاقیت آگاهانه انسان شکل می‌گیرند، ابهاماتی در زمینه تعیین پدیدآورنده، اصالت اثر و دامنه حمایت حقوقی ایجاد کرده‌اند. اهمیت این موضوع با توجه به رشد سریع فناوری و کاربرد گسترده آن در تولید محتوا و نوآوری‌های علمی و صنعتی، بیش از پیش آشکار شده است. هدف این پژوهش، بررسی ابعاد مالکیت فکری در مواجهه با هوش مصنوعی مولد و بازنگری در مبانی حقوقی مربوط به حمایت از این آثار است. روش مطالعه از نوع تحلیلی توصیفی و تطبیقی بوده و داده‌ها از طریق مرور پیشینه داخلی و خارجی، مقالات علمی، کنفرانس‌ها و اسناد قانونی گردآوری و با استفاده از چارچوب مفهومی تحلیل شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد نظام‌های سنتی مالکیت فکری، به ویژه در حوزه حق مؤلف و حق اختراع، در مواجهه با آثار مستقل هوش مصنوعی ناکارآمد هستند. آثار تولیدشده بدون مداخله انسانی معمولاً مشمول حمایت حقوقی نمی‌شوند و معیارهای سنتی پدیدآورندگی و اصالت اثر نیازمند بازتعریف هستند. همچنین، ضرورت تدوین چارچوب قانونی روشن برای انتساب حقوق و تعیین دامنه حمایت، همراه با سیاست‌گذاری تطبیقی و تطابق با فناوری‌های نوین، برجسته شده است. پژوهش بر اهمیت ایجاد چارچوب قانونی مشخص برای آثار مولد هوش مصنوعی، بازتعریف مفاهیم کلیدی مالکیت فکری و طراحی نظام حقوقی ترکیبی یا مشروط تأکید دارد. این مطالعه، زمینه لازم برای توسعه سیاست‌های حقوقی و تحقیقات آینده در حوزه مالکیت فکری و هوش مصنوعی را فراهم می‌کند.</p>	<p>تاریخ دریافت:</p> <p>۲۲ دی ۱۴۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش:</p> <p>۱ فروردین ۱۴۰۴</p> <p>تاریخ انتشار:</p> <p>۱ فروردین ۱۴۰۴</p> <p>کلیدواژه‌ها:</p> <p>مالکیت فکری، هوش مصنوعی مولد، حق مؤلف، بازنگری حقوقی، پدیدآورندگی، اصالت اثر</p> <p>محورهای موضوعی:</p> <p>حقوق مالکیت فکری</p>

نویسنده مسئول: امین نجفیان

آدرس: استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علوم اسلامی شهید محلاتی، قم، ایران.

ایمیل: a.najafian@gmail.ir

۱- مقدمه

در سال‌های اخیر، پیشرفت‌های شتابان در حوزه فناوری هوش مصنوعی، به ویژه ظهور سامانه‌های هوش مصنوعی مولد که توانایی تولید مستقل محتوای نوشتاری، تصویری، موسیقایی، نرم‌افزاری و حتی آثار ترکیبی را دارند، توجه گسترده محققان، سیاست‌گذاران و نظام‌های حقوقی را به خود جلب کرده است. این سامانه‌ها نه تنها قادر به تولید حجم بسیار بالایی از محتوا در بازه زمانی کوتاه هستند، بلکه قابلیت تقلید و بازترکیب سبک‌ها و داده‌ها، ایجاد نوآوری‌های تازه و ارائه آثار متنوع و منحصر به فرد بدون دخالت مستقیم انسان را نیز دارند. چنین توانایی‌هایی باعث شده است که مرزهای سنتی بین خلاقیت انسانی و تولید ماشینی به طور جدی مخدوش گردد و پرسش‌های بنیادین در خصوص ماهیت، شمول و دامنه حمایت‌های حقوق مالکیت فکری به شکل برجسته مطرح شوند. اهمیت این موضوع با توجه به نفوذ روزافزون هوش مصنوعی در صنایع خلاق، پژوهش‌های علمی و نوآوری‌های فناورانه، بیش از پیش روشن شده است و ضرورت بازاندیشی در نظام‌های حقوقی موجود را دوچندان کرده است.

نظام‌های سنتی مالکیت فکری، شامل حق مؤلف، حق اختراع و حقوق مرتبط، عمدتاً بر مبنای مفاهیمی چون پدیدآورنده انسانی، اصالت اثر، خلاقیت ذهنی و اهداف حمایت قانونی بنا شده‌اند. این چارچوب‌ها فرض می‌کنند که اثر فکری محصول تلاش، ابتکار و خلاقیت یک انسان است و حمایت قانونی با هدف تشویق نوآوری، ارتقای خلاقیت و حفظ منافع پدیدآورندگان انسانی صورت می‌گیرد. با ظهور آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد، این پیش‌فرض‌های بنیادین با چالش‌های قابل توجهی مواجه شده‌اند؛ از جمله این که آیا یک اثر تولیدشده بدون دخالت مستقیم و خلاقانه انسان می‌تواند مشمول حمایت مالکیت فکری گردد و در صورت مثبت بودن پاسخ، معیارهای تعیین پدیدآورنده، دارنده حقوق و دامنه شمول حمایت چگونه باید بازتعریف شوند.

عنوان مقاله، یعنی «مالکیت فکری در مواجهه با هوش مصنوعی مولد: بازنگری در مبانی حقوقی حمایت»، ضرورت بازاندیشی و اصلاح مفاهیم سنتی حقوق مالکیت فکری را به وضوح نشان می‌دهد. بازنگری در این چارچوب به معنای تحلیل دقیق و اصلاح مفاهیم کلیدی نظیر پدیدآورندگی، اصالت اثر، نقش انسان در فرایند خلق اثر و محدوده شمول حمایت است، تا نظام حقوقی بتواند با واقعیت‌های پیچیده و فناورانه عصر حاضر هماهنگ گردد. این بازنگری نه تنها اهمیت نظری دارد، بلکه پیامدهای عملی و اقتصادی گسترده‌ای را نیز به همراه دارد؛ زیرا نحوه شناسایی حقوق مالکیت فکری بر آثار هوش مصنوعی، مستقیماً بر سرمایه‌گذاری، توسعه فناوری، نوآوری‌های صنعتی و امنیت حقوقی کاربران و پدیدآورندگان اثرگذار است.

مسئله اصلی این مقاله، تعارض عمیق و آشکار میان نظام‌های سنتی مالکیت فکری و آثار تولیدشده توسط سامانه‌های هوش مصنوعی مولد است. با توجه به اینکه این فناوری‌ها قادر به خلق محتوا به شکل مستقل و بدون دخالت مستقیم انسان هستند، نظام‌های حقوقی مبتنی بر مفاهیم کلاسیک پدیدآورنده انسانی و خلاقیت ذهنی با چالش جدی مواجه شده‌اند. به عبارت دیگر، پرسش بنیادین و محوری این تحقیق آن

است که چگونه می‌توان چارچوب‌های قانونی و مبانی فلسفی حمایت حقوقی را بازتعریف نمود، به‌گونه‌ای که هم نوآوری و توسعه فناوری‌های هوش مصنوعی تشویق شود و هم حقوق انسانی پدیدآورندگان آثار محفوظ بماند.

تحلیل این مسئله نیازمند توجه به چند محور کلیدی است. نخست، بررسی امکان شمول حمایت حقوقی برای آثاری که بدون مداخله مستقیم و خلاقانه انسان ایجاد شده‌اند، به‌گونه‌ای که بتوان نقش فناوری را در فرایند خلق اثر به دقت ارزیابی نمود. دوم، تعیین معیارهای شناسایی پدیدآورنده و میزان دخالت و خلاقیت انسانی لازم برای مشمول شدن اثر در حمایت قانونی، تا حقوق انسانی مبتنی بر مشارکت واقعی افراد در فرایند خلق اثر حفظ شود. سوم، بازتعریف و اصلاح مفاهیم کلاسیک حق مؤلف و اصالت اثر، به نحوی که نظام حقوقی بتواند با پیچیدگی‌های آثار مولد هوش مصنوعی تطبیق یابد و از ظرفیت‌های نوآورانه این فناوری‌ها بهره‌برداری نماید.

در این راستا، مقاله بر دو پرسش اساسی متمرکز است:

آیا آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد واجد شرایط حمایت مالکیت فکری هستند؟

در صورت وجود شمول حمایت، چه معیارها و مبانی حقوقی باید برای شناسایی پدیدآورنده و تعیین اصالت اثر بازنگری شوند؟

پاسخ به این پرسش‌ها، علاوه بر اهمیت نظری و پژوهشی، پیامدهای عملی قابل توجهی نیز برای سیاست‌گذاری حقوقی، طراحی مقررات و چارچوب‌های قانونی، توسعه فناوری‌های نوین و تضمین حقوق پدیدآورندگان انسانی دارد. به عبارت دیگر، نحوه تعیین شمول حمایت و معیارهای مرتبط، می‌تواند مستقیماً بر سرمایه‌گذاری در فناوری، توسعه صنایع خلاق، امنیت حقوقی کاربران و ایجاد اطمینان قانونی برای پدیدآورندگان تأثیرگذار باشد. مقاله حاضر با رویکرد تحلیلی-توصیفی و بهره‌گیری از مطالعات تطبیقی داخلی و بین‌المللی، تلاش دارد این پرسش‌ها و محورهای چالشی را بررسی کرده و چارچوبی تحلیلی و کاربردی برای بازنگری در مبانی حقوقی حمایت از آثار مولد هوش مصنوعی ارائه دهد، تا خلأها، محدودیت‌ها و نقاط ضعف موجود در نظام‌های حقوقی فعلی به دقت شناسایی و تحلیل شوند و راهکارهایی برای بهبود سیاست‌ها و مقررات پیشنهادی ارائه گردد.

۲- پیشینه

- فدوی و همکاران در مقاله ایی با عنوان مالکیت آفریده‌های هوش مصنوعی؛ مروری بر چالش نوین حقوق مالکیت فکری در عصر فناوری که در پژوهشنامه حقوق اسلامی چاپ شده است به بررسی چالش‌های حقوق مالکیت فکری در خصوص آفریده‌های حاصل از هوش مصنوعی می‌پردازد و نشان می‌دهد که نظام‌های سنتی مالکیت فکری، مبتنی بر فرض خلاقیت انسانی، در مواجهه با تولیدات مستقل هوش مصنوعی با ابهام و نارسایی مواجه‌اند. نویسندگان با تبیین مفاهیم بنیادین هوش مصنوعی و انواع حقوق مالکیت معنوی، به تحلیل امکان شمول حمایت‌های حق تألیف، حق اختراع و حق چاپ بر آثار تولیدشده توسط سامانه‌های هوشمند می‌پردازند.

با بررسی دیدگاه‌های مختلف حقوقی، بر این نکته تأکید می‌کند که فقدان شخصیت حقوقی و قصد خلاقانه در هوش مصنوعی، مانع از شناسایی آن به‌عنوان پدیدآورنده اثر می‌شود و انتساب حقوق مالکیت فکری به خود سامانه هوش مصنوعی از منظر حقوقی قابل دفاع نیست. در عین حال، نویسندگان راهکارهایی همچون انتساب حقوق به انسان نقش‌آفرین (توسعه‌دهنده یا بهره‌بردار) یا عدم حمایت و ورود آثار به حوزه عمومی را مورد توجه قرار می‌دهند.

در نهایت، مقاله نتیجه می‌گیرد که چارچوب‌های موجود حقوق مالکیت فکری پاسخگوی تحولات فناورانه نیست و ضرورت بازاندیشی در مبانی نظری حمایت، به‌ویژه در پرتو گسترش هوش مصنوعی مولد، بیش از پیش احساس می‌شود. با این حال، پژوهش حاضر بیشتر رویکردی توصیفی دارد و کمتر به نقد مبنایی نظریه‌های توجیهی حمایت یا ارائه الگوی حمایتی مستقل می‌پردازد؛ امری که خلأ پژوهشی قابل توجهی برای تحقیقات بعدی، از جمله مقاله حاضر، ایجاد می‌کند.

بیات در پژوهشی با عنوان حقوق مالکیت فکری در استفاده از داده‌ها برای آموزش مدل‌های هوش مصنوعی، به بررسی ابعاد حقوق مالکیت فکری در فرایند استفاده از داده‌ها برای آموزش مدل‌های هوش مصنوعی می‌پردازد و یکی از بنیادی‌ترین چالش‌های حقوقی در توسعه هوش مصنوعی مولد را مورد تحلیل قرار می‌دهد. نویسندگان با تمرکز بر داده‌های مورد استفاده در مرحله آموزش، نشان می‌دهند که بخش قابل توجهی از این داده‌ها ممکن است مشمول حقوق مالکیت فکری، به‌ویژه حق مؤلف و حقوق مرتبط، باشند و استفاده بدون مجوز از آن‌ها می‌تواند منجر به نقض حقوق صاحبان اثر شود.

این پژوهش با رویکردی تحلیلی، وضعیت حقوقی داده‌ها را از حیث مالکیت، مشروعیت دسترسی و حدود بهره‌برداری بررسی کرده و به این نتیجه می‌رسد که قوانین سنتی مالکیت فکری، در مواجهه با فناوری‌های یادگیری ماشینی، فاقد شفافیت و کارآمدی لازم هستند. نویسندگان همچنین به چالش تعارض میان حمایت از حقوق پدیدآورندگان داده و ضرورت توسعه فناوری‌های هوش مصنوعی اشاره کرده و برخی راهکارها از جمله اخذ مجوز، استفاده از داده‌های عمومی یا ایجاد استثنائات قانونی محدود را مطرح می‌کنند.

در نهایت، مقاله تأکید می‌کند که تنظیم‌گری حقوقی استفاده از داده‌ها در آموزش مدل‌های هوش مصنوعی، نقشی کلیدی در تعیین وضعیت حقوقی خروجی‌های این مدل‌ها دارد. با این حال، تمرکز اصلی پژوهش بر مرحله آموزش داده‌هاست و به‌طور مستقیم به مبانی نظری حمایت از آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد نمی‌پردازد؛ از این‌رو، پیوند میان حقوق داده‌های آموزشی و بازنگری در مبانی حمایت از خروجی‌های هوش مصنوعی، همچنان نیازمند بررسی عمیق‌تر است.

گچی در مقاله‌ای تحت عنوان وضعیت حقوق مالکیت فکری بر آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی بدون مداخله مستقیم انسان به بررسی وضعیت حقوقی آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی در مواردی می‌پردازد که مداخله خلاقانه مستقیم انسان در فرایند تولید اثر وجود ندارد. نویسنده با تکیه بر مبانی کلاسیک حقوق مالکیت فکری، به‌ویژه در حوزه حق مؤلف، نشان می‌دهد که شرط پدیدآوردگی انسانی و وجود خلاقیت ذهنی، از ارکان اساسی شمول حمایت حقوقی به شمار می‌روند و فقدان این عناصر در آثار تولیدشده به‌صورت خودکار توسط هوش مصنوعی، شناسایی چنین آثاری را به‌عنوان اثر قابل حمایت با تردید جدی مواجه می‌سازد.

با تحلیل دیدگاه‌های حقوقی موجود، بر این نکته تأکید می‌کند که در نبود دخالت مستقیم انسان، انتساب حق مؤلف به کاربر، برنامه‌نویس یا مالک سامانه هوش مصنوعی، فاقد پشتوانه نظری منسجم است و اعطای حقوق مالکیت فکری به خود سامانه هوش مصنوعی نیز به دلیل فقدان شخصیت حقوقی، با اصول حقوقی حاکم سازگار نیست. بر همین اساس، نویسنده احتمال ورود این دسته از آثار به حوزه عمومی را به‌عنوان یکی از نتایج قابل دفاع مطرح می‌کند.

در نهایت، مقاله نتیجه می‌گیرد که چارچوب‌های موجود حقوق مالکیت فکری پاسخگوی تحولات ناشی از تولیدات مستقل هوش مصنوعی نیست و ضرورت بازاندیشی در مفاهیم سنتی نظیر خلاقیت و پدیدآوردگی را برجسته می‌سازد. با این حال، پژوهش حاضر بیشتر بر تحلیل وضعیت موجود تمرکز دارد و کمتر به ارائه راهکارهای تقنینی یا بازنگری مبنایی نظام حمایت حقوقی از آثار هوش مصنوعی مولد می‌پردازد؛ خلأیی که می‌تواند در پژوهش‌های بعدی، از جمله مقاله حاضر، مورد توجه قرار گیرد.

صلواتی در پژوهشی تحت عنوان مالکیت فکری و هوش مصنوعی به بررسی چالش‌های حقوق مالکیت فکری در مواجهه با فناوری هوش مصنوعی با تمرکز بر نظام حقوقی ایران می‌پردازد و تلاش می‌کند سازگاری قواعد سنتی مالکیت فکری با تحولات فناورانه را مورد ارزیابی قرار دهد. نویسندگان با تبیین مفاهیم پایه هوش مصنوعی و انواع حقوق مالکیت فکری، نشان می‌دهند که قوانین موجود، به‌ویژه در حوزه حق مؤلف و حقوق صنعتی، عمدتاً بر فرض نقش محوری انسان در فرایند خلق اثر استوار شده‌اند و پاسخ روشنی به وضعیت حقوقی تولیدات هوش مصنوعی ارائه نمی‌دهند.

مقاله با تحلیل مقررات داخلی و اشاره به برخی اسناد و رویکردهای بین‌المللی، به این نتیجه می‌رسد که در حقوق ایران، به دلیل فقدان نص قانونی صریح، امکان شناسایی هوش مصنوعی به‌عنوان پدیدآورنده یا دارنده حق مالکیت فکری وجود ندارد. نویسندگان همچنین به دشواری انتساب حقوق به اشخاص انسانی مرتبط با هوش مصنوعی، از جمله طراحان، برنامه‌نویسان یا کاربران، اشاره کرده و بر ابهام موجود در تعیین معیار مداخله مؤثر انسانی تأکید می‌کنند.

در نهایت، مقاله ضرورت بازنگری و به‌روزرسانی قواعد مالکیت فکری در پرتو گسترش هوش مصنوعی را مورد تأکید قرار داده و اصلاح تقنینی و سیاست‌گذاری حقوقی را به‌عنوان راهکارهای کلان پیشنهاد می‌کند. با این حال، پژوهش حاضر بیشتر ناظر بر توصیف چالش‌ها و وضعیت حقوقی موجود در ایران است و کمتر به نقد مبنایی نظری حمایت یا ارائه چارچوب تحلیلی مستقل برای آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد می‌پردازد؛ امری که زمینه را برای پژوهش‌های عمیق‌تر در حوزه بازنگری مبنایی حقوقی حمایت فراهم می‌سازد.

اسدیپور و همکاران در مقاله‌ای با عنوان تأثیر تحولات حقوقی هوش مصنوعی در حوزه حقوق مالکیت فکری به بررسی تأثیر گسترش هوش مصنوعی بر تحولات حقوقی حوزه مالکیت فکری می‌پردازد و نشان می‌دهد که پیشرفت‌های فناورانه، چارچوب‌های سنتی حمایت از حقوق مالکیت فکری را با چالش‌های اساسی مواجه ساخته‌اند. نویسندگان با تحلیل مقررات موجود و تحولات حقوقی نوظهور، به این نتیجه می‌رسند که مفاهیمی نظیر پدیدآوردگی، خلاقیت و انتساب اثر، در بستر فناوری‌های هوشمند نیازمند بازتعریف هستند.

مقاله با تمرکز بر تغییرات ایجادشده در حوزه حق مؤلف و حقوق صنعتی، به بررسی خلأهای قانونی و ابهامات تقنینی ناشی از کاربرد هوش مصنوعی در خلق آثار و اختراعات می‌پردازد. نویسندگان ضمن اشاره به برخی رویکردهای تطبیقی و اسناد بین‌المللی، بر ضرورت هماهنگی نظام‌های حقوقی داخلی با تحولات جهانی و تحکیم امنیت حقوقی در عرصه نوآوری‌های فناورانه تأکید می‌کنند.

در جمع‌بندی، مقاله نتیجه می‌گیرد که تحولات حقوقی ناشی از هوش مصنوعی، بازنگری در سیاست‌گذاری و مقررات مالکیت فکری را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. با این حال، پژوهش حاضر عمدتاً ناظر بر توصیف تحولات و چالش‌های کلی است و به‌طور خاص به تحلیل وضعیت حقوقی آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد یا نقد مبانی نظری حمایت از این آثار نمی‌پردازد؛ از این رو، پرداختن به این موضوعات می‌تواند خلأ پژوهشی مهمی را پوشش دهد که مقاله حاضر درصدد پاسخ‌گویی به آن است.

- ویوک پتایبرامان در پژوهشی با عنوان بازاندیشی در حق مؤلف: تحلیل حقوق مالکیت فکری در هوش مصنوعی مولد به بررسی چالش‌های اساسی ناشی از هوش مصنوعی مولد در نظام حقوقی کپی‌رایت می‌پردازد و نشان می‌دهد که قواعد سنتی حق مؤلف، به‌ویژه در حوزه نویسندگی و شرط اصالت، بر فرض خلاقیت و قصد آگاهانه انسانی استوار بوده‌اند؛ فرضی که با ظهور سامانه‌های مولد محتوا به‌طور جدی تضعیف شده است. نویسنده با تمرکز بر دکترین کلاسیک «تفکیک ایده از بیان»، استدلال می‌کند که خروجی‌های هوش مصنوعی، که مبتنی بر بازترکیب آماری داده‌های پیشین تولید می‌شوند، مرز میان ایده و بیان را مبهم ساخته‌اند.

مقاله با رویکردی تحلیلی حقوقی، معیارهای سنتی شمول حمایت کپی‌رایت، از جمله اصالت و نویسندگی انسانی، را در پرتو تولیدات مستقل هوش مصنوعی مورد نقد قرار می‌دهد و نشان می‌دهد که اعمال بی‌تأمل این معیارها بر آثار مولد می‌تواند به ناسازگاری مفهومی و ناامنی حقوقی منجر شود. نویسنده با بررسی گرایش‌های حقوقی نوظهور، به‌ویژه در نظام‌های کامن‌لا، بر احتیاط مراجع قضایی در شناسایی حمایت حقوقی از آثار فاقد مداخله خلاقانه انسانی تأکید می‌کند.

در نهایت، مقاله بر ضرورت بازاندیشی در مبانی نظری حق مؤلف در مواجهه با هوش مصنوعی مولد تأکید کرده و این احتمال را مطرح می‌سازد که بخشی از آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی، در صورت فقدان نقش مؤثر انسان، خارج از قلمرو حمایت کپی‌رایت قرار گیرند. با این حال، پژوهش حاضر بیشتر معطوف به نقد دکترین‌های موجود است و چارچوب حمایتی جایگزین مستقلی ارائه نمی‌دهد؛ خلأیی که زمینه‌ساز پژوهش‌های بعدی، از جمله مقاله حاضر، خواهد بود.

-آنتوان دو سمیت و همکاران در پژوهشی با عنوان آینده مالکیت فکری در خلاقیت‌های تولیدشده توسط هوش مصنوعی: حق مؤلف، اصالت و حمایت به بررسی آینده حقوق مالکیت فکری در مواجهه با آثار خلاقانه تولیدشده توسط هوش مصنوعی می‌پردازد و به‌طور خاص مفاهیم بنیادین نویسندگی، اصالت و شمول حمایت حقوقی را در پرتو تحولات فناورانه مورد بازاندیشی قرار می‌دهد. نویسندگان با تأکید بر این نکته که نظام‌های سنتی مالکیت فکری مبتنی بر خلاقیت انسانی‌اند، استدلال می‌کنند که آثار مولد هوش مصنوعی این پیش‌فرض را به چالش کشیده و ضرورت بازتعریف معیارهای حمایتی را آشکار ساخته‌اند.

مقاله با رویکردی تحلیلی تطبیقی، دیدگاه‌های مختلف در خصوص امکان شناسایی حق مؤلف برای آثار هوش مصنوعی را بررسی کرده و به چالش‌های انتساب اثر، تعیین پدیدآورنده و ارزیابی میزان مداخله انسانی می‌پردازد. نویسندگان نشان می‌دهند که معیارهای کلاسیکی مانند «اصالت» و «خلاقیت» در مواجهه با تولیدات خودکار یا نیمه‌خودکار هوش مصنوعی کارآمدی سابق را ندارند و بدون اصلاح مفهومی، نمی‌توان پاسخ روشنی به وضعیت حقوقی این آثار ارائه داد.

در نهایت، مقاله بر لزوم اتخاذ رویکردی منعطف و آینده‌نگر در حقوق مالکیت فکری تأکید می‌کند و پیشنهاد می‌دهد که یا از طریق بازتعریف مفاهیم سنتی نویسندگی و اصالت، یا از رهگذر ایجاد چارچوب‌های حمایتی جدید، به چالش‌های ناشی از خلاقیت مبتنی بر هوش مصنوعی پاسخ داده شود. با این حال، پژوهش حاضر بیش از آنکه به ارائه الگوی تقنینی مشخص بپردازد، بر تحلیل نظری و ترسیم ضرورت بازنگری در مبانی حقوقی حمایت متمرکز است؛ موضوعی که در مقاله حاضر به‌طور مستقل دنبال می‌شود.

حافظ غفار؛ در مطالعه ایی تحت این عنوان حمایت از حق مؤلف برای آثار تولید شده توسط هوش مصنوعی: بررسی اصالت و مالکیت در چشم‌انداز دیجیتال به تحلیل وضعیت حمایت کپی‌رایت از آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی در بستر تحولات دیجیتال می‌پردازد و دو مفهوم کلیدی «اصالت» و «مالکیت» را به‌عنوان ارکان اساسی شمول حمایت حقوقی مورد بررسی قرار می‌دهد. نویسندگان با مرور رویکردهای مختلف حقوقی در سطح بین‌المللی، نشان می‌دهند که آزمون‌های سنتی اصالت، که مبتنی بر خلاقیت و ابتکار انسانی هستند، در مواجهه با تولیدات مولد هوش مصنوعی با ابهام و ناسازگاری مواجه شده‌اند.

مقاله با رویکردی تطبیقی، دیدگاه نظام‌های حقوقی گوناگون را در خصوص شناسایی یا عدم شناسایی حمایت کپی‌رایت از آثار هوش مصنوعی تحلیل کرده و به اختلاف‌نظرها درباره تعیین دارنده حق، از جمله کاربر، توسعه‌دهنده یا مالک سامانه هوش مصنوعی، می‌پردازد. نویسندگان تأکید می‌کنند که فقدان معیار واحد برای سنجش میزان مداخله انسانی، موجب ناهمگونی در رویه‌ها و ناامنی حقوقی در سطح بین‌المللی شده است.

در نهایت، مقاله نتیجه می‌گیرد که استمرار اتکای صرف بر معیارهای کلاسیک اصالت، پاسخگوی واقعیت‌های فناورانه نیست و نظام‌های حقوقی ناگزیر از بازنگری در آزمون اصالت و مفاهیم مالکیت هستند. با این حال، پژوهش حاضر بیشتر بر تحلیل وضعیت موجود و مقایسه رویکردها تمرکز دارد و چارچوب حمایتی نوین یا نظام جایگزین مستقلی برای آثار مولد هوش مصنوعی ارائه نمی‌دهد؛ خلأیی که مقاله حاضر درصدد بررسی و جبران آن است.

عزیدالدین الامحجب در مقاله تحت عنوان موسیقیدان الگوریتمی و قلمرو عمومی: چرا فلسفه حقوقی حق مؤلف، حمایت از خروجی‌های هوش مصنوعی مولد را طرد می‌کند در این مقاله با رویکردی فلسفی حقوقی به بررسی امکان شمول حمایت حق مؤلف بر خروجی‌های تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد می‌پردازد و استدلال می‌کند که مبانی نظری و فلسفه وجودی نظام کپی‌رایت، اصولاً با شناسایی حمایت حقوقی از آثار فاقد پدیدآورندگی انسانی سازگار نیست. نویسندگان با تحلیل نظریه‌های کلاسیک توجیه‌کننده حق مؤلف، از جمله نظریه کار،

نظریه شخصیت و رویکرد فایده‌گرایانه، نشان می‌دهد که هر یک از این مبانی، به‌طور ضمنی یا صریح، بر نقش محوری انسان در فرایند خلق اثر تأکید دارند.

مقاله با تبیین ماهیت الگوریتمی تولیدات هوش مصنوعی مولد، بیان می‌کند که این خروجی‌ها حاصل قصد خلاقانه، انتخاب آگاهانه یا بیان شخصیت انسانی نیستند، بلکه نتیجه پردازش آماری داده‌ها و اجرای دستورالعمل‌های از پیش طراحی شده‌اند. بر این اساس، نویسنده استدلال می‌کند که اعطای حمایت کپی‌رایت به چنین آثاری، موجب تضعیف انسجام مفهومی نظام حق مؤلف و انحراف از فلسفه حمایتی آن خواهد شد.

در نهایت، مقاله نتیجه می‌گیرد که خروجی‌های خالص هوش مصنوعی مولد، در صورت فقدان مداخله خلاقانه معنادار انسان، باید خارج از قلمرو حمایت کپی‌رایت قرار گیرند و به حوزه عمومی وارد شوند. با این حال، نویسنده اذعان دارد که این رویکرد، هرچند از منظر فلسفی منسجم است، ممکن است پیامدهای اقتصادی و سیاست‌گذاری خاصی به همراه داشته باشد که نیازمند بررسی‌های تکمیلی است؛ موضوعی که می‌تواند در چارچوب بازنگری مبانی حقوقی حمایت در مقاله حاضر مورد توجه قرار گیرد.

۳- کلیات و مفاهیم

در مواجهه با تحولات گسترده و شتابان فناورانه، به‌ویژه توسعه سامانه‌های هوش مصنوعی مولد که توانایی تولید آثار نوشتاری، تصویری، موسیقایی و نرم‌افزاری به شکل مستقل و بدون دخالت مستقیم انسان را دارند، نظام‌های سنتی مالکیت فکری با چالش‌های بنیادین و پیچیده‌ای روبه‌رو شده‌اند. این آثار، برخلاف تولیدات انسانی، اغلب بدون خلاقیت آگاهانه یا مداخله مستقیم انسان ایجاد می‌شوند و این موضوع، چارچوب‌های موجود حمایت حقوقی را به پرسش می‌کشد. از این رو، ضرورت بازنگری و اصلاح مفاهیم بنیادین حقوق مالکیت فکری به‌ویژه در مواجهه با آثار هوش مصنوعی مولد، بیش از پیش احساس می‌شود.

۳-۱- مالکیت فکری

سامانه حقوق مالکیت فکری را مجموعه‌ای از قوانین مرسوم و نوشتاری در یک مجموعه سیاسی خاص می‌توان تعریف کرد. در بعضی از کشورها دولت برای حفاظت از حقوق مالکیت فکری قوانین و مقررات سختگیرانه‌ای را وضع و اعمال می‌کند به این ترتیب صاحبان این حقوق اطمینان می‌یابند که هر تخلفی توسط قانون جبران می‌شود. (ندا گرشاسبی نیا، ۱۳۹۲)

حقوق مالکیت فکری به عنوان نظامی حمایتی از آفرینش‌های ذهنی باید در فضای مجازی نیز مورد توجه قرار گیرد چرا که گسترش فناوری‌های دیجیتال و تولید در محیط اینترنت نیازمند ابزارهای حقوقی جدید برای حفاظت از این حقوق است (مشرقی، ۱۴۰۴)

مالکیت فکری مجموعه‌ای از حقوق قانونی است که برای خلق، بهره‌برداری و محافظت از آثار فکری انسانی طراحی شده است. این نظام شامل حوزه‌های متنوعی است:

حق مؤلف: حمایت از آثار ادبی، هنری، علمی و نرم‌افزاری، که پدیدآورنده انسانی و اصالت اثر شرط اصلی آن است.

حق اختراع: حفاظت از ابداعات و اختراعات صنعتی و فناورانه، که تأکید بر خلاقیت و نوآوری انسانی دارد.

علامت تجارت و طرح صنعتی: حفاظت از نشانه‌ها و طراحی‌های منحصر به فرد در بازار.

گواهی‌های ثبت اختراع هم شاخص‌های خروجی دانش و فناوری هستند و هم شاخص‌های ورودی به اقتصاد محسوب می‌شوند.

کارکرد اصلی آن‌ها ایجاد یک حفاظ قانونی برای مالکیت فکری است. (حاتمی، ۱۳۹۲)

حقوق مرتبط با اسرار تجاری و دانش فنی: تضمین منافع اقتصادی و رقابتی سازمان‌ها و افراد.

مطالعات داخلی نشان می‌دهد که قوانین ایران و برخی کشورها همچنان پدیدآورندگی انسانی و اصالت اثر را شرط اصلی حمایت قرار می‌دهند. این محدودیت، آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد را در چارچوب حقوقی نامطمئن و مبهم قرار داده است، زیرا معیارهای سنتی مالکیت فکری قادر به پوشش این گونه آثار مستقل نیستند.

۳-۲- هوش مصنوعی و هوش مصنوعی مولد

هوش مصنوعی شاخه‌ای از علوم کامپیوتر است که به سیستم‌ها امکان تصمیم‌گیری، یادگیری و تولید محتوا به شیوه‌ای مشابه انسان را می‌دهد. عموماً به الگوریتم‌های یادگیری ماشین متکی هستند (فدوی، لعل‌علیزاده، ۱۴۰۳).

هوش مصنوعی برای تولید آثار مختلف هنری، علمی، رسانه‌ای و امثال آن به کار گرفته شده از بعد نظری این آثار می‌توانند متعلق حقوقی نشوند زیرا توسط نویسنده انسانی خلق نشده‌اند و می‌توانند آزادانه مورد استفاده قرار گیرند که این امر مشکلات زیادی را به وجود می‌آورد.^۱ هوش مصنوعی مولد: نوعی AI است که قادر به خلق آثار کاملاً جدید و خلاقانه است، بدون اینکه صرفاً از انسان تقلید کند. نمونه‌های شناخته‌شده شامل ChatGPT، DALL·E و MidJourney هستند.

هوش مصنوعی مولد نه تنها تجربه برند را بازآفرینی می‌کند، بلکه با تقویت شخصی‌سازی، تعامل هوشمند و اعتماد الگوریتمی، موجب افزایش وفاداری احساسی و رفتاری مشتریان دیجیتال می‌شود. برندها از طریق بهره‌گیری از فناوری‌های مولد می‌توانند تجربه‌ای شخصی، عاطفی و اخلاق‌مدار برای مشتری خلق کرده و تمایز پایدار در فضای رقابتی دیجیتال ایجاد کنند. (افتخاری سینجانی، ۱۴۰۴)

هوش مصنوعی مولد نیروی کار را کاملاً دگرگون می‌کند این امر می‌تواند بر کارایی موسسات اثرگذار باشد

پیشرفت سریع دیجیتال مشاهده شده در سراسر جهان هوش مصنوعی مولد در حال حاضر نحوه کار افراد را شکل می دهد. (Pattabiraman, vivek_2024)

مطالعات خارجی نشان می دهد که این نوع آثار، به دلیل عدم دخالت مستقیم انسان و تولید مستقل، مرزهای سنتی خلاقیت و اصالت اثر را مخدوش می کنند از این منظر، بازنگری در نظام حقوقی، برای تعیین شمول حمایت و تعریف دقیق پدیدآورندگی ضروری به نظر می رسد.

۳-۳- بازنگری در مبانی حقوقی حمایت

ظهور هوش مصنوعی معیارهای سنتی واجد شرایط بودن برای ثبت اختراع را عمیقاً به چالش کشیده و ارزیابی مجدد چارچوب های قانونی برای تطبیق اختراعات تولید شده توسط هوش مصنوعی را ضروری ساخته است. (Luong Vu Bui, 2025)

آهنگ سریع تحولات هوش مصنوعی مولد، تجهیز هرچه سریعتر نظام مالکیت فکری با آن را بیش از هر زمان دیگری در کانون توجه قرار داده است فقدان یک رویکرد منسجم و شفاف در قبال شناسایی دارنده حق ثبت اختراعات ابداعی از ناحیه هوش مصنوعی مولد در پرونده دابوس (DABUS) نیز قابل مشاهده است؛ پرونده ای که به وضوح نشان داد نظام قضایی هم نتوانسته با تفسیر سنجیده و مؤثر از قوانین، کاستی ها و نارسایی های قانون گذاری در عرصه یادشده را رفع نماید (رهبری، مشکات، ۱۴۰۴)

بازنگری در مبانی حقوقی مالکیت فکری، مستلزم تحلیل و اصلاح مفاهیم کلیدی است تا این نظام بتواند با تولیدات مستقل هوش مصنوعی همگام شود. محورهای اصلی این بازنگری عبارتند از:

پدیدآورندگی: تعیین اینکه چه کسی یا چه نهادی به عنوان خالق اثر شناخته شود. انتساب اثر به هوش مصنوعی بدون شفافیت حقوقی با دشواری های جدی مواجه است

اصالت اثر: میزان نوآوری و خلاقیت لازم برای برخورداری از حمایت حقوقی. آزمون های سنتی اصالت ممکن است با آثار مولد AI سازگار نباشند

دامنه حمایت: بررسی نوع و محدوده حقوق اعطا شده به آثار AI و تعیین اینکه چه حقوق انسانی یا اقتصادی باید محفوظ بماند.

انتساب حقوق: مشخص نمودن دارنده حقوق اثر؛ آیا این فرد کاربر، توسعه دهنده، مالک سیستم یا نهادی دیگر است.

بازنگری در این مفاهیم، علاوه بر اهمیت نظری، پیامدهای عملی گسترده‌ای نیز دارد؛ از جمله تأثیر بر سرمایه‌گذاری در فناوری، توسعه نوآوری، امنیت حقوقی کاربران و سیاست‌گذاری حقوقی.

۳-۴- حق مؤلف و حق اختراع در مواجهه با AI

حق مؤلف: محور اصلی مطالعه است و شامل آثار ادبی، هنری و نرم‌افزاری می‌شود. چارچوب سنتی مستلزم پدیدآورنده انسانی و اصالت اثر است؛ در حالی که آثار مولد AI این شرط را نقض می‌کنند و منجر به ابهام قانونی می‌شوند.

حق اختراع: آثار تولیدشده توسط AI می‌توانند شامل ابداعات فناورانه باشند، اما فقدان مداخله انسانی مستقیم، ثبت اختراع را با پیچیدگی مواجه می‌کند.

از آنجا که مرز بین خلاقیت انسان و ماشین از بین می‌رود نیاز به نوآوری در شکل جدیدی از چارچوب قوانین می‌باشد که تا از نوآوری‌های مربوط به هوش مصنوعی پشتیبانی کند. (2025, Grishma Bhavsar)

۴- بحث اصلی

سه مؤلفه اساسی را در کانون تحلیل خود قرار می‌دهد. نخست، مفهوم مالکیت فکری که ناظر بر مجموعه‌ای از حقوق قانونی شامل حق مؤلف، حق اختراع و سایر حقوق مرتبط با آثار فکری و نوآورانه است. دوم، هوش مصنوعی مولد که به سامانه‌هایی اطلاق می‌شود که توانایی تولید مستقل آثار خلاقانه را دارند و نقش مستقیم و آگاهانه انسان در فرآیند تولید آن‌ها محدود یا غیرمستقیم است. سوم، بازنگری در مبانی حقوقی حمایت که بیانگر ضرورت اصلاح و بازتعریف مفاهیم کلاسیک حقوق مالکیت فکری، از جمله پدیدآورندگی، اصالت اثر و انتساب حقوق، در پرتو تحولات فناورانه است.

بررسی دقیق این عنوان نشان می‌دهد که مسئله محوری مقاله، ابهام در شمول حمایت حقوقی از آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد و نیز تعیین معیارهای معتبر برای شناسایی پدیدآورنده و تشخیص اصالت این آثار است. این ابهام نه تنها در نظام حقوقی ایران، بلکه در بسیاری از نظام‌های حقوقی بین‌المللی نیز مشاهده می‌شود و همین امر ضرورت بازنگری در مبانی حقوقی حمایت را بیش از پیش برجسته می‌سازد.

فرضیه اصلی این مقاله بر این مبنا استوار است که نظام‌های سنتی مالکیت فکری، با توجه به ساختار و مبانی نظری خود، توان پاسخگویی مؤثر به تولیدات مستقل هوش مصنوعی مولد را ندارند و از این رو، بازنگری در مبانی حقوقی حمایت امری اجتناب‌ناپذیر است. تحلیل داده‌ها و پیشینه پژوهش این فرضیه را تأیید می‌کند.

در پاسخ به پرسش نخست پژوهش مبنی بر اینکه آیا آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد واجد شرایط حمایت مالکیت فکری هستند، بررسی‌ها نشان می‌دهد که در صورت فقدان دخالت انسانی معنادار، این آثار غالباً مشمول حمایت حقوقی قرار نمی‌گیرند، زیرا پدیدآورندگی انسانی همچنان شرط اساسی حمایت تلقی می‌شود. در برخی نظام‌های حقوقی، حمایت تنها در صورتی پذیرفته می‌شود که نقش انسان در هدایت، انتخاب یا اصلاح خروجی هوش مصنوعی قابل توجه باشد؛ در غیر این صورت، آثار مزبور به حوزه عمومی وارد می‌شوند.

در خصوص پرسش دوم، یعنی معیارها و مبانی حقوقی لازم برای شناسایی پدیدآورنده و تعیین اصالت اثر، نتایج نشان می‌دهد که معیارهای کلاسیک پدیدآورندگی و اصالت اثر نیازمند بازتعریف هستند. این بازتعریف باید با تمرکز بر میزان و کیفیت مداخله انسانی در فرایند تولید اثر انجام شود. افزون بر این، مسئله انتساب حقوق و مالکیت اثر نیز باید به صورت شفاف تعیین شود تا مشخص گردد که حقوق ناشی از اثر به کاربر، توسعه‌دهنده یا مالک سامانه هوش مصنوعی تعلق می‌گیرد.

تحلیل پیشینه پژوهش و داده‌های گردآوری شده منجر به استخراج چند نتیجه اساسی شده است. نخست، نظام‌های سنتی مالکیت فکری در مواجهه با آثار مستقل هوش مصنوعی مولد کارایی لازم را ندارند و با خلأهای مفهومی و قانونی قابل توجهی روبه‌رو هستند. دوم، مفاهیم خلاقیت انسانی و پدیدآورندگی باید بازتعریف شوند و معیارهای مشخصی برای تعیین سطح دخالت انسانی ارائه گردد. سوم، آثاری که بدون هرگونه مشارکت معنادار انسانی تولید می‌شوند، اصولاً نباید مشمول حمایت حقوقی قرار گیرند و ورود آن‌ها به حوزه عمومی منطقی‌تر به نظر می‌رسد، مگر آنکه نقش انسان در فرایند تولید اثر احراز شود. در نهایت، موضوعاتی مانند مالکیت داده‌ها و مسئولیت ناشی از استفاده از سامانه‌های هوش مصنوعی، به‌عنوان چالش‌های مکمل، باید در فرآیند بازنگری حقوقی مورد توجه قرار گیرند.

بر پایه تحلیل‌های انجام‌شده، مقاله حاضر مجموعه‌ای از پیشنهادها و راهکارهای حقوقی را با هدف کاهش خلأهای مفهومی و تقنینی موجود در حوزه مالکیت فکری و آثار تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد ارائه می‌دهد. در این چارچوب، تدوین مقررات و چارچوب قانونی شفاف، منسجم و صریح برای این دسته از آثار از اهمیت اساسی برخوردار است؛ به‌گونه‌ای که بتواند معیارهای پدیدآورندگی، حدود مداخله انسانی و دامنه شمول حمایت حقوقی را به‌طور دقیق و قابل اعمال مشخص نماید. افزون بر این، بازتعریف مفاهیم بنیادین پدیدآورندگی و اصالت اثر، با تمرکز بر نقش انسان در هدایت، انتخاب، کنترل و اصلاح خروجی‌های سامانه‌های هوش مصنوعی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود.

چالش‌های مربوط به اعطای شخصیت به هوش مصنوعی از مهم‌ترین پیامدهای حقوقی این مسئله هست. (لطیف زاده، ۱۴۰۳)

همچنین پیشنهاد می‌شود نظام حقوقی ترکیبی یا مشروطی طراحی و اجرا گردد که در آن، ضمن اعطای حقوق محدود، مشخص و قابل نظارت به کاربر، بهره‌بردار یا مالک سامانه هوش مصنوعی، اصول بنیادین مالکیت فکری انسانی و اهداف حمایتی این نظام حفظ شود. در کنار این اصلاحات تقنینی، تقویت سیاست‌گذاری حقوقی هماهنگ با تحولات فناورانه، توسعه آموزش‌های تخصصی و آگاهی‌بخشی حقوقی برای کاربران و توسعه‌دهندگان هوش مصنوعی، و نیز گسترش پژوهش‌های تطبیقی با بهره‌گیری از تجارب و الگوهای نظام‌های حقوقی پیشرو، می‌تواند نقش مؤثری در افزایش انسجام، کارآمدی و پاسخگویی نظام حقوقی در مواجهه با چالش‌های نوظهور ایفا نماید. (chang Zhong, 2023)

۵- نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی جایگاه مالکیت فکری در مواجهه با هوش مصنوعی مولد و ضرورت بازنگری در مبانی حقوقی حمایت انجام شد. در این مسیر، ابتدا با مرور نظام‌مند پیشینه پژوهش‌های داخلی و بین‌المللی، مهم‌ترین چالش‌ها، ابهامات و خلأهای قانونی و نظری مرتبط با حمایت از آثار تولیدشده توسط سامانه‌های هوش مصنوعی شناسایی گردید. در مرحله بعد، با تمرکز بر مفاهیم کلیدی مانند پدیدآورندگی، اصالت اثر، دامنه شمول حمایت و انتساب حقوق، رابطه میان ساختارهای سنتی حقوق مالکیت فکری و تولیدات مستقل این سامانه‌ها مورد تحلیل قرار گرفت.

نتایج پژوهش نشان داد که نظام‌های سنتی مالکیت فکری، به‌ویژه در حوزه حق مؤلف، توان پاسخگویی مؤثر به آثار مستقل تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد را ندارند و نیازمند بازنگری مفهومی و تقنینی هستند. همچنین مشخص شد که آثار فاقد مداخله انسانی معنادار، غالباً مشمول حمایت حقوقی قرار نمی‌گیرند و در صورت شمول حمایت، نقش انسان در فرایند خلق اثر باید شفاف باشد. افزون بر این، مفاهیم اصالت اثر و پدیدآورندگی انسانی مستلزم بازتعریف در چارچوب سیاست‌گذاری حقوقی هستند.

بر اساس یافته‌ها، تدوین مقررات صریح برای آثار مولد هوش مصنوعی، بازتعریف معیارهای پدیدآورندگی و اصالت اثر، ایجاد نظام حقوقی ترکیبی یا مشروط و بهره‌گیری از تجارب تطبیقی بین‌المللی به‌عنوان راهکارهای اصلی پیشنهاد می‌شود. در مجموع، پژوهش حاضر چارچوبی برای اصلاح مبانی حقوقی حمایت از آثار هوش مصنوعی در آینده فراهم می‌سازد علمی.

References

1. Adil, S. A., Raman, R., Hughes, L., & Albashrawi, M. (2024). Redefining boundaries in innovation and knowledge domains: Investigating the impact of generative artificial intelligence on intellectual property rights.
2. Aftahari Sinjani, S. (2025). The role of generative AI in brand experience reconstruction and digital customer loyalty. *Journal*, 4(2). **[In Persian]**
3. Ahmad, F. M., & Alizadeh, A. L. (2024). Legal mechanisms for protecting inventions derived from artificial intelligence under intellectual property rights. *Islamic Law Research Journal*, 66, 949–976. **[In Persian]**
4. Asadpour, F., & Pahlavan-zadeh, A. (2023). The impact of legal transformations of artificial intelligence in the field of intellectual property rights. *Private and Criminal Law Researches*. **[In Persian]**
5. Bhavsar, G. (2025). Intellectual property in the age of generative artificial intelligence: Rethinking the legal dimensions of innovation and protection.

6. Bui, L. V. (2025). Advancing patent law with generative AI: Human-in-the-loop systems for AI-assisted drafting, prior art search, and multimodal IP protection.
7. Chang, Z. (2023). Copyright protection and accountability of generative AI: Attack, watermarking, and attribution.
8. De Smet, A., & Carter, E. (2023). The future of intellectual property in AI-generated creativity: Authorship, originality, and protection. Department of Law, KU Leuven, Leuven, Belgium; Department of Law, University of Oxford, Oxford, United Kingdom.
9. Elmahjub, E. (2025). The algorithmic muse and the public domain: Why copyright's legal philosophy precludes protection for generative AI outputs.
10. Gaffar, H., & Albarashdi, S. (2024). Copyright protection for AI-generated works: Exploring originality and ownership in a digital landscape. Cambridge University Press, Sultan Qaboos University, Muscat, Oman. **[In Persian]**
11. Garshasbi Nia, N. (2013). A review of the importance of implementing intellectual property rights. *Journal*, 3(3), 32–35. **[In Persian]**
12. Ghobadi Ziksari, A. (2025). Status of intellectual property rights on works generated by artificial intelligence without direct human intervention. 20th National Conference on New Research in Education, Psychology, Fiqh, Law, and Social Sciences, Shirvan. **[In Persian]**
13. Ghorbani, H. (2025). Protection of intellectual property in cyberspace in Iranian law and international documents. *Comparative Studies in Fiqh, Law, and Policy*. **[In Persian]**
14. Hatefi, M. (2016). Analysis of institutional relations of patent registration certificates indexed in the Islamic Republic of Iran in international patent databases. *Journal*, 2(2), 39–48. (Autumn and Winter). **[In Persian]**

15. Karimi, S. (2024). Artificial intelligence and legal challenges of intellectual property rights. 1st International Conference on Law, Political Science, Islamic Politics, and Islamic Jurisprudence, Sari. **[In Persian]**
16. Lotfzadeh, M. (2024). Legal consequences of the role of generative AI creativity in the creation of literary and artistic works. *Journal*, 21(1), 153–139. **[In Persian]**
17. Mohammadi, M., & Ghayoomzadeh, M. (2025). Protection of intellectual property in cyberspace in Iranian law and international documents. *Comparative Studies in Fiqh, Law, and Policy*. **[In Persian]**
18. Pattabiraman, V. (2024). Reimagining copyright: Analyzing intellectual property rights in generative AI. RR Institute of Management Studies, Chikkabanavara, Bengaluru, Karnataka.
19. Rahbari, S. M., & Moshtat, S. M. (2025). A comparative study of legal challenges regarding intellectual property rights for inventions created by generative AI. **[In Persian]**
20. Salavati, N., & Kamili-pour, A. (2025). Intellectual property and artificial intelligence. *Interdisciplinary Studies of Fiqh*, 5(3), 85–103. **[In Persian]**